

Socijalni aspekti GMO pitanja u Hrvatskoj

Stavovi prema GMO, javnost, edukacija

Sažetak

dr. sci. Vladimir Lay

Institut društvenih znanosti «Ivo Pilar», Zagreb

Javnost u Hrvatskoj, kako opća tako i ona stručna (misleći na razne visokoškolski obrazovane ljude kojih ukupno u prosjeku nema više od 7.5 %!) je slabo ili nikako informirana o tome što su to GENETSKI MODIFICIRANI ORGANIZMI. Razumijevanje ove pojave i procesa oko njih, te iz toga izvedena sposobnost vrednovanja – je li to dobro ili loše, je vrlo niska. Institucionalno obrazovanje (osim na nekoliko fakulteta – biologija, biokemija, i sl.) ne daje sustavna i adekvatna znanja o GMO. Znanstvena zajednica ne radi na obrazovanju opće javnosti. To nije čudno. Ali ne radi niti nitko drugi. U fokusu ovoga razmatranja je pitanje GMO vezano za hranu a ne za znanstvena istraživanja per se i za proizvodnju lijekova. Hrana je pitanje koje temeljno zanima javnost, građane. Pravo da znaju o GMO u hrani je temeljno pravo vezano za biološku sigurnost.

Dolazeći iz razvijenijeg svijeta, kroz znanstvene pokuse i istraživanja, kroz trgovinu - ponudu sjemena i zaštitnih sredstava tema i problemi GMO i pitanje zauzimanja stava prema tome ulaze, penetriraju u Europu pa i u Hrvatsku. Osnovni smjer iz kojeg dolazi je U.S.A i neke zemlje Latinske Amerike. Pitanja nadiru, odgovori kasne i li su višeznačni. Gledanje u EU kao u uzor (više) ne pomaže: EU 2004 popušta pod pritiscima U.S.A i ostalih organiziran kroz WTO i ostale aktere globalizacijske dominacije (multinacionalne kompanije). U.S.A, tijekom 2003 primjenjuje izravan politički pritisak na Hrvatsku u ciju odobrenja uvoza GMO hrane ucjenjujući je WTO mehanizmima. Periferna društva modernog svijeta u brzom inovacijskom i globalizacijskom tempu koje diktira tehnološki i ekonomski superiorni Zapad na određeni način dinamički i komparativno gledano zastarijevaju i ponude novih roba i usluga, praksi spram života uopće iz razvijenijih sredina ih takve nepripremljene jednostavno gaze i (zlo) upotrebljavaju.

Domaći socijalni akteri još nisu konsolidirali i utvrdili svoje stavove o tome. U praksi se zbiva - dakako sve bez dozvole, na drzak i agresivan «kaubojsko-poduzetnički» način ali i uz koji mig po kojeg visokog činovnika (dokaza nemamo!) – sljedeće: 1. 1998 na šest polja se eksperimentalno uzgaja GMO sjeme kukuruza; 2. 2004 se na većem broju hektara već i sadi GMO kukuruz pa se potom po naredbi države taj kukuruz prije cvjetanja uništava a štete naknađuju iz državne kase.

I još nešto vrlo važno, barem za kulturalni milje u kojem živimo (jer mi ne živimo u Alabami ili Južnoj Dakoti!) - u sve je implicirano i pitanje vjere i pogleda na svijet (ne se igrati Boga i ne mijenjati ono što je silama iznad ljudskih stvoreno; dirati u bit prirode ili ne dirati i slično.)

1. Stavovi - tko ih stvara, tko ima kakve stavove, kako se mijenjaju?

Uloga znanosti u stvaranju stavova javnosti. «Za» ili «protiv» GMO organizama u uzgoju hrane. Postojanje pro i kontra struje u hrvatskoj znanosti. Snažna i stalna tenzija ili čak povremeno sukob. Takav sukob relativizira i slabi ukupni utjecaj znanosti na opću javnost. Nije riječ o stavu – «ako se i oni koji nešto o tome znaju ne mogu složiti onda je tu nešto mutno!»

Uloga države – tvorca zakona i provedbenih akata te kontrole provedbe zakona je u dominantnoj političkoj kulturi u Hrvatskoj potencijalno najutjecajnije.

Država se nakon dugih natezanja kroz zakone o hrani, potrošačima i zaštiti prirode tijekom 2003. odredila spram GMO pitanja ali u jesen uvodi pomutnju s fabriciranjem zasebnog zakona o GMO po hitnom postupku.

Utvrđena i zrela, učinkovito prakticirajuća državna politika spram GMO, ovaj čas još ne postoji.

Udruge za zaštitu prirode i okoliša imaju negativan stav prema uzgoju i distribuciji, te uvozu i prodaji hrane na bazi GMO. Ukoliko se uvoz mora trpjeti onda se mora obavezno uvesti označavanje. Stavovi udruga civilnog društva – koje su u kontaktu s sličnim udrugama diljem Europe - temelje se na kriteriju da utjecaj GMO hrane na ljude nije proučen; da valja dati vremena znanosti da ih prouči i kaže provjereni a ne ishitreni sud (onaj pod pritiskom kapitala multinacionalnih kompanija); da čak ima naznaka alergijskih i drugih tegoba od GMO hrane; te da multinacionalne kompanije ne zanima zdravlje i poljoprivredna produkcijska autonomija ljudi već ovisnost ljudi od njihova sjemena i što veća usmjerenost na Gmo proizvode i zarada izvedena iz toga.

Osobno stojim na ovim stavovima.

Katolička crkva u Hrvatskoj koja snažno zagovara tradicionalne vrijednosti života, obitelji i nacionalne države ne istupa vidljivo po tome pitanju ali je poznato da ne odobrava intervenciju ljudske ruke i uma u životne principe zacrtane od viših sila.

2. Javnost

Aarhus konvencija o pravima javnosti u pitanjima okoliša (Hrvatska potpisala 1998, ratificirala nije još niti danas) afirmira pravo javnosti da zna o svemu što se u okolišu tiče zdravlja ljudi i okoliša. Moderne skandinavske demokracije ovo snažno politički afirmiraju. Politički slabije demokratska društva ovakvoj političkoj arhitekturi ljudskih prava treće generacije se opiru, razvodnjavaju ih, čuvajući manevarski prostor za državu, a posebno za biznis.

Javnost u Hrvatskoj ima pravo znati što jede. U tome smislu GMO hrana iz uvoza, ako je već tu – a tu je, treba biti obilježena.

Javnost u Hrvatskoj nije educirana o tome kakve posljedice konzumiranje GMO hrane može imati. Tko bi je o tome nedvosmisleno i jednoznačno educirao i informirao?

Javnost u Hrvatskoj ima pravo, ma koliko to jako razvijenima sa Zapada bilo primitivno, biti podozriva i kritički pa i negativno nastrojena spram nepoznatog, neizvjesnog, potencijalno opasnog po zdravlje. Primjera prevare od strane onih kojima je novac važniji od ljudi, makar nose krasna odijela i krasne kravate, običan čovjek može iskusiti svaki dan.

Javnost u Hrvatskoj nema niti od znanosti, niti od države adekvatan tretman. Ona je zanemarena.

3. Edukacija – tko i kako je do sada poučavao javnost o GMO?

Visokoškolske ustanove razvijaju znanja o GMO u hrani, i genetici uopće. Dalje od zidova ovih fakulteta ova se znanja ne šire.

Udruge za zaštitu okoliša razvijaju sporadične vaninstitucionalne obrazovne seminare te političke kampanje.

Država do sada nije organizirala obrazovne alate i neke oblike informiranja koji bi pomogli građanima da glede pitanja GMO u hrani izgrade vlastiti «okvir orijentacije». Masovni mediji se rijetko i ne posebno kvalitetno bave GMO u hrani. Dominira senzacionalizam, orijentacija na političke i ine sukobe, površnost.

Djelatnicima masovnih medija o pitanjima GMO u hrani u Hrvatskoj je potrebna edukacija. Tek tada će moći izgraditi svoj stav, ma kakav bio.

Staje informiranosti i educiranosti javnosti o GMO vezano za hranu je vrlo slabo. Slično kao i obrazovanje o uzrocima i posljedicama klimatskih promjena i sličnim modernim, kompleksnim pitanjima opstanka i života na planeti. Javnost je obrazovno zanemarena, zapuštena.

U Hrvatskoj predstoji razvijanje sustava medijskog obrazovanja i vaninstitucionalnog obrazovanja o GMO i sličnim pitanjima.

To je golemi posao za državu, medije, udruge i znanost i obrazovanje u kojem smo sada 2004 godine tek na početku.

Što prije požurimo u tome poslu to ćemo bolje i još uvijek na vrijeme moći artikulirati koncept razvoja i koncept korištenja naših prirodnih resursa koji će izražavati naš identitet i naše prirodne prednosti. To zasigurno neće biti uzgoj i izvoz GMO hrane.